

Ніна Стрельнікова

К.Д. УШИНСЬКИЙ ПРО МИСТЕЦТВО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ БАТЬКАМИ

Сьогодення потребує глибокого осмислення досвіду суспільного життя, цілісних гуманістичних пріоритетів, які забезпечували б гармонізацію національного, вселюдського, суспільного, державного та сімейного виховання.

Сім'я як фундамент суспільства, забезпечує відтворення і продовження людського роду. Кожне нове покоління народу вбирає в себе досвід попередників, психологічні особливості поведінки, антропологію фізичного типу і все це є відображенням тисячолітньої історії розвитку культури. В умовах кризи сім'я стає чи не єдиною ланкою, здатною витримати психологічні, економічні та соціальні перевантаження, забезпечуючи при цьому моральну і духовну підтримку людині.

Слід зазначити, що різноманітним аспектам сімейного виховання приділяли велику увагу видатні педагоги минулого, аналізуючи зміст, форми, методи та засоби формування всебічно розвинутої особистості в умовах родини. Одним із них є геніальний російський педагог К.Д. Ушинський, творчий набуток якого входить у золоту скарбницю світової культури.

У своїй педагогічній системі К.Д. Ушинський втілює кращі риси передової громадської думки – патріотизм, гуманізм, демократизм, віру в людину.

З надзвичайною шаною великий педагог ставився до народної педагогіки, яка є єдиним плідним джерелом оздоровлення вітчизняної науки про виховання підрастаючого покоління. Він говорив, що «Сім'я з усіма своїми елементами, добрими і поганими, з усім внутрішнім життям, що дає і зцілює і отруйні плоди, є витвір історії, якого не можна замінити ніякою штучною побудовою».

Даремно ми хочемо вигадати виховання: виховання існує стільки віків, скільки існує сам народ, з ним народилося, з ним зросло, відобразило в собі всю його історію, всі його кращі та гірші якості. Це ґрунт, з якого виростили нові покоління, змінюючи одне одного. Його можна удобрити, поліпшити, пристосуватися до нього самого, до його вимог, сил, вад; але створити заново неможливо» [Т. 2, с. 482–483].

Ушинський К.Д. зазначав, що мистецтво виховання складне і обширне, воно спирається на безліч складних наук, воно, крім знань, вима-

гає здібностей й таланту і прагне до ідеалу, якого вічно намагаються досягти і який повністю ніколи недосяжний: до ідеалу довершеної людини. Виходячи з філософії матеріалу та матеріалістичного науково-природничого вчення про рефлексю, він невтомно пропагує думку про вирішальну роль соціального середовища у формуванні особистості, а тому ставить високі вимоги до суспільства, школи і педагогічної грамотності батьків. «Батьки завжди є хоч почасти вихователями своїх дітей і кладуть перші зерна майбутніх успіхів чи прогалин виховання... Віддаючи дітей до навчального закладу, батьки, звичайно, не позбавляються цим священного обов'язку стежити за вихованням. Але для цього батьки повинні мати здорові і ясні поняття про те, чого вони можуть вимагати, з одного боку, від навчального закладу, а з другого – від своїх дітей» [Т. 1, с. 44–46].

Поряд з цим педагог надавав великого значення вродженим задаткам дитини. Він не погоджувався з теорією «чистої дошки», за якою дитина народжується без будь-яких задатків. І хоч без належного виховання ці задатки самі по собі не можуть розвинути у відповідні здібності, але і нехтування ними не може привести до успіху виховання.

Проте, у молоді роки К.Д. Ушинський вважав, що через генетичні механізми можуть передаватися такі риси людини, як національні особливості характеру. У більш зрілому віці він більш стриманіше ставився до можливості передачі за спадковістю психологічної інформації і заперечував спадковість ідеалів. Він писав «великий розум не переходить у спадщину, як і обширна вченість або обширний досвід» [Т. 5, с. 294].

Педагог-демократ наголошує, як класовий егоїзм експлуататорів породжує сімейний егоїзм, що характеризується холодним розрахунком, користолюбством, відсутністю громадських турбот і почуттів. Єдине прагнення батьків – нажити будь-якою ціною капітал, щоб забезпечити своїм дітям сите паразитичне існування. Такий сім'янин, заради цього, ладен відмовитися від усіх світових ідеалів людства, від будь-яких норм людської моралі. Разом з цим, К.Д. Ушинський відзначає, що мати, батько, бабуся, дідусь, для дитини трудової сім'ї, були головними вихователями. Він говорив, що «...мораль полягає не в словах, а в самому житті сім'ї, що охоплює дити-

ну з усіх боків і звідусіль щохвилини проникає в її душу» [Т. 2, с. 428].

Поряд з моральним вихованням основоположного значення педагог надавав вихованню трудовому, показуючи, що без праці, гармонійно розподіленої між розумовими і фізичними заняттями, людина швидко вироджується як морально так і тілесно. Він наголошував: «Як нічні примари від свіжого ранішнього проміння, утікають від світлого й спокійного обличчя праці – туга, нудьга, примхи, капризи, всі ці бичі людей-нероб і романтичних героїв, що звичайно зазнають високих страждань людей, яким нічого робити» [Т. 25, с. 391].

К.Д. Ушинський підкреслює, що найкращий спадок, який можуть залишити батьки своїм дітям – це навчити їх працювати, показуючи власний зразок працьовитості. Щасливе сімейне життя неможливе без праці чоловіка й жінки. «Жінка, як кумир, що вічно відпочиває від лінощів на ліжку з троянд, найбезглуздіший витвір романтистів. Таке поняття про жінку, дуже поширене в людському світі, образливе і для жінки, і для чоловіка» [Т. 5, с. 393]. «Привчаючи дитину до праці, – зазначав Ушинський, – слід пам'ятати, що дитина вимагає діяльності безперестанно й стомлюється не діяльністю, а її одноманітністю».

Більшу частину своїх праць великий педагог присвятив розумовому розвитку і навчанню дітей і значну роль відводив батькам, зокрема матері. Він переконував, що початки грамотності взагалі найкраще здобувати у сім'ї, під керівництвом рідної матері. А звідси важливість розвитку майбутньої матері: «...тільки через жінку успіхи науки і цивілізації можуть увійти в народне життя... через те, що дитина протягом перших років своїх перебуває під виключним впливом матері, то і в самий характер її може проникнути тільки те, що раніше проникло вже в характер матері» [Т. 2, с. 197].

Чільне місце у педагогічній системі К.Д. Ушинського посідає і питання фізичного та естетичного виховання дітей у сім'ї: виховання дітей загартованими, фізично витривалими, схильними до будь-якої праці. Особливе місце він відводив спілкуванню дітей з природою: «Бідолашна дитина, якщо вона зросла, не зірвавши польової квітки, не прим'явши на привілії зеленої трави!» [Т. 2, с. 50].

Він зазначав: «Я виніс із вражень мого життя глибоке переконання що прекрасний ландшафт має такий величезний виховний вплив на розвиток молодшої душі, з яким важко змагатися...» [Т. 6, с. 559].

Проте і сьогодні роль природи в державному розвитку дитини не оцінена належним чином батьками. Найголовнішою турботою К.Д. Ушинського була пропаганда психолого-педагогічних знань серед батьків. У праці «Про користь педагогічної літератури» наголошується на необхідності всебічного знання природи дитячої душі та дитячого організму. Багато помилок і недоречностей у сімейному вихованні буває саме тому, що батьки не завжди ознайомлені з тим педагогічним мінімумом, яким має оволодіти кожен, хто береться за догляд та виховання дітей. Він наголошує: «Які різноманітні й іноді які дивні вимоги ставлять батьки щодо виховання! Ці вимоги часто суперечать всякому розумному поняттю про мету виховання» [Т. 1, с. 44].

К.Д. Ушинський створив широкую систему таких виховних впливів на дитину в родині як заохочення та покарання. В окремих випадках він допускав фізичне покарання дітей як крайній захід, розуміючи усю педагогічну непривабливість такого методу виховання і зазначав, що воно має бути вилучене з педагогічного арсеналу батьків. Він говорив, що «Страх взагалі погане почуття, а страх тілесного покарання гірший від будь-якого іншого страху: він ставить людину на один рівень з твариною» [Т. 1, с. 160].

Виняткового значення у сімейному вихованні, видатний педагог надавав особистому прикладу батьків. Він сам був прекрасним сім'янином, батьком трьох хлопців і трьох дівчат, намагався зробити все, щоб вони знали справжнє життя трудового народу.

Ідеї, висловлені свого часу К.Д. Ушинським, стосовно виховання дитини батьками, не втратили значення і сьогодні. У Законі України «Про освіту» зазначено, що виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості, виділено статтю, де йдеться про відповідальність батьків за розвиток дитини та визначені обов'язки батьків щодо виховання своїх дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ушинський К.Д. Твори в шести томах. – К.: Радянська школа, 1955. – Т. 1. – С. 44–46, 160; Т. 2. – С. 50, 197, 428; Т. 5. – С. 294, 391, 393; Т. 6. – С. 558.
2. Ушинський К.Д. Избранные педагогические сочинения в двух томах. – М.: Учпедгиз, 1954. – Т. 2. – С. 482–483.
3. К.Д. Ушинський про сімейне виховання. – К.: Радянська школа, 1974. – С. 29–95.